

AŞAR VERGİ SİSTEMİNİN KALDIRILIŞI

Kenan KIRKPINAR

Yeni Türkiye Devleti'nin kurucusu Mustafa Kemal Paşa, milletin mukadderatını belirlemek için bir taraftan Lozan Barış Konferansı görüşmeleri devam ederken, bir taraftan da, yeni Türkiye'nin dayana- cağı temelleri belirliyordu. Yüzyıllardır, savaştan savaşa koşmuş, bu- nun sonucu olarak geri kalmış bir milletin '*Makus Talihini*' yenerek, uygar milletlere yetişebilmesi için iktisadi, sosyal, kültürel v.s. alanlar- da büyük atılımlar yapması gerektiğini çeşitli defalar belirtmişti. Bu nedenlerle, İzmir'de bir İktisat Kongresi toplaınmış, burada yeni Türkiye için başlangıç noktası olabilecek kararlar alınmıştı. Çünkü, o kongrenin ana felsefesinin, yeni Türkiye Devleti'nin temellerinin süngüyle değil, süngünün dahi istinad ettiği iktisadiyatla kurula- cağını; yeni Türkiye Devleti'nin cihangir bir devlet olmayacağını gaze- tecilere 16.1.1923'te açıklamıştı.

Kongrede alınan kararların iktisadi açıdan en önemlisi, her halde "*Aşarın Kaldırılması*"nı istemek olmalıdır. Türk İnkılâbını başlatan önder ve onun kadroları, devletin yapısını belirlerken, yönetime katkının çoğalması düşüncesindeydiler. Bu sebeple, Osmanlı'dan kal- ma tarım politikasını bırakıp, çağdaş bir bakış açısıyla, köye ve tarıma eğileceklerdi.

T.B.M.M. Döneminde Aşar

Meclisin açılışından sonra, bir çok vergide değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler genellikle ekonomik sıkıntılar dolayısıyla zam şeklinde olmuştur. 17 Ağustos 1920 tarih ve 12 sayılı "*Aşarın Teslise Raptı Hakkında Kanun*"la aşar tahsilatı için teslis (üçleme) yöntemi getiril- di. Aynı ve nakdi olarak ihale edilecek aşar için, 1913, 1914 ve 1919

yılları ihale bedellerinin ölçü alınması hükme bağlanıyordu. Yasanın altıncı maddesinde teslis işleminin 1920 yılı aşarına ilişkin olduğu belirtilmişse de, uygulama aşarın kaldırıldığı tarih olan 1925 yılına dek sürmüştür¹.

29 Eylül 1920 tarihinde ise, 30 sayılı yasa ile de, aşarı mültezimlerinden 1919 yılı sonuna kadarki aşar bedellerinden borcu olanların 1921 yılı Şubat ayı sonuna dek borçlarını nakden ve tümüyle ödemeleri şartıyla, gecikme faizi borçlarının affedilmesi ve borçlarına karşılık rehin edilen ve hükümet tasarrufuna geçen taşınmazların geri verilmesi hükme bağlanmıştır².

Savaşın uzun sürmesi sebebiyle, mültezimler köylüden alacaklarını tahsil etme imkanını bulamamışlardır. Olağanüstü bir zamanda köylüden, normal üretim de beklenemezdi. Öte yandan savaş, üretici durumundaki insanımızı seferber etmek zorunda bırakmıştı. Devletin iktisadi yapısını teşkil etmekte olan tarım, insan gücünden yoksun kalınca ne doğru düzgün mahsul alındı, ne de vergi toplandı. Bu sebeple yukarıdaki kanun çıkarılmıştır. Böylelikle, mültezimler de, zor durumdan kurtarılmıştır.

Millet olarak topyekün bir milli mücadeleye girildiğinden, mültezimin ve köylünün durumu geri planda kalmıştır. Türk Milleti'nin varolma mücadelesinde yapılacak iş, vatani savunmak olmuştur. Zaten, Tekalifi Millîye Emirleri gereği halk elindeki silah avucundakini gönüllü olarak vermiştir. Milli Mücadele Dönemi'ne ait bir durum değerlendirmesi yapacak olursak, iktisadi sıkıntıyı silah, araç-gereç olarak görürüz. Yani olağanüstü bir durumda, mutad vergi toplama işlemi zaten olmayacaktı. Bu sebeple, Milli Mücadele döneminde aşar vergisi hakkında, fazlaca bir gelişme ya da değişme söz konusu olmayacaktır.

Cumhuriyet Dönemi'ne geçmeden önce, çok önemli bir olayın üzerinde durmak gerekiyor: İzmir İktisat Kongresi 1923 yılında toplanmış ve yeni Türkiye'nin iktisadi bakımından temel niteliklerini ortaya koymaya çalışmıştır. Hemen her meslekten insanın katıldığı kongrede alınan kararlar, toplumun vergi değişiklikleri ve kamu hizmetleriyle ilgili tercihleri açıklanmıştır.

1 Cihan Duru, Kemal Turan, Abdurrahman Öngöçlü, *Atatürk Dönemi Maliye Politikası, I. Kitap, Mondrostan Cumhuriyete Mali ve Ekonomik Sorunlar*, Ankara, 1.y., s.228.

2 *Mali Kanunlar*, c.1., s.15.

Bu kongre iktisat politikası ilkelerini mümkün olan en demokratik yöntemle belirlemek için düşünülen bir girişimdir. İktisat Vekaleti'nce teklif edilip, basın tarafından desteklenen ve zamanın bazı milletvekillerinin yoğun muhalefetine rağmen toplanan kongre üretime doğrudan katılanlar, çiftçiler, tüccarlar, sanayiciler ve işçiler arasında yapılan bir kamuoyu yoklamasıdır. Bunun en iyi örneğini aşağıda görmekteyiz: "*Memleketimizin iktisaden inkişaf ve tealisi için, takip edilecek hatt-ı hareket hakkında iktisat vekaleti tarafından ciddi ve esaslı bir program tanzimi tekerrür etmiştir. Vekalet, programın tanziminden evvel, memleketin bilumum iktisat amillerini biraraya toplayarak, Türkiye İktisat Kongresi namı altında, büyük bir kongre akdedilmesini münasip görmüştür. Kongreye Türkiye çiftçi, tüccar, erbab-ı sanayi ve amelesi ile bilcümle şirket, banka, borsa vesair iktisadi müessesatı davetlidir. Kongre 339 senesi şubatı içinde, Mustafa Kemal Paşa'nın bir nutk-u iftitahisi ile küşadedilecek, ve bir hafta devam edecektir. Kongrenin suret-i ihzarı ve azasının intibahı hakkında mufassal bir program ihzar edilecektir...*"³.

İzmir İktisat Kongresi'nin bizi ilgilendiren tarafı, aşar vergisi için alınan kararlardır. Çiftçiler Derneği'nin temsilen murahhas üyelerden Ankara'dan Yunus Nadi, İzmir'den Salih Zeki, Aydın'dan Kazım Nuri ve İstanbul'dan Sabur Sami ve Sezai Beylerden meydana gelmiştir⁴.

Aşarın kaldırılması ile ilgili görüşleri haklı çıkarmak için şöyle diyenler vardı: "*Aşar Vergisi, laakal (18) milyon liradır. Temettü vergisi azami 1,5 milyon lira toplanabilmektedir. Demek ki aşarı verenler yani zirai müstahsiller temettü vergisi verenler, yani tüccar ve esnafa nisbetle (15) onbeş misli fazla vergi vermektedirler.*

Buna karşı denilebilir ki, köylülerin adedi tüccar ve esnafın adedinden çoktur. Fakat bu itiraz da haksızdır; çünkü, vergilerin alınmasında esas nüfus adeti değil, belki o vergileri verebilmek hususundaki kudret ve tahammüldür. Bundan maada, köylü ağnam vergisi, yol vergisi..."⁵.

³ Gündüz Ökçün, *Türkiye İktisat Kongresi*, (1923-İzmir, Haberler, Belgeler, Yorumlar), Ankara, üniv. Siy.Bil. Fak. yay., Ankara, 1968, s. 193.

⁴ A.g.e., s.193.

⁵ A.g.e., s.193.

Öyle anlaşılıyor ki, köylünün maddi dayanma gücü tükenmek üzeredir. Memleketin en buhranlı günlerinde dahi, bu verginin kaldırılmasını istemek de, bu durumu açıklamaktadır.

Kazım Karabekir Paşa'nın başkanlığında açılan dördüncü içtimada, çiftçi gurubu tarafından düzenlenen aşar layihasının müzakeresine başlandı. Çeşitli guruplar bu konudaki görüşlerini bildirdiler. Çiftçi ve amele gurubu aşarın lağvı teklifine kabul oyu verdiler. Ticaret ve sanayi gurupları ise, o günkü aşar usulünün lağvı ile yerine adil bir usulün ikamesini teklif ettiler. Çiftçi gurubunun aşarın lağvı ile ilgili görüşleri ikinci maddede aynen şöyledir: "*Aşarın tamamen ilgası veya şeklinin tadili yönünden, devlet bütçesinde tehattüs edecek tevazun noktası hakkında bir süret-i tesviye ittihaz ve iraesî ciheti müttefikan kabul, sanayi ve ticaret gurupları bu babta verecekleri layihalarda gösterecekleri yeni mutedil bir aşar usulünün ikamesini teklif, işçiler alel ıtlak bir aşar yerine bir verginin şeklini bir layihaya rapdeceklerini beyan, çiftçi gurubu ise maddenin aynen kabulüne ısrar*" etmişlerdir⁶.

Kongrede aşarın kaldırılmasına karşı olanlar olmasına rağmen, aldığı kararla aşarın ilgası lüzumu kabul edilmiştir. Aşar meselesi ile kongreden sonra hükümet ve meclis ilgilenmeye başladı. Tabii değiştirilme şekli hakkında görüş farklılıkları bulunuyordu. Bu konuda maliye vekaletinin görüşü şöyledir:

"*Zürraa hakkında ağır bir yük olduğu müttefik-i aleyh olan aşar vergisinin salim bir tarika rabtı için aşarın maktu bir şekle ifrağı lazımdır. İlk harp senesinden geriye doğru on senelik aşarın hadd-ı vasatisine altın farkı olarak zammı icabeden miktarın ilavesi ile hasıl olacak miktar makdu öşr yerine ikame edilmelidir.*

"*İş bu bedeli maktuda, beş dereceye tefrik edilerek her mahal arazinin miktar-ı kıymetine göre seviyyen taksim ve tevzii gibi esasatın kabulü şayan-ı tavsiyedir. Bu esasata göre vekaletçe bir layiha-ı kanuniye ihzar-ı mutasavverdir*"⁷.

⁶ A.g.e., ss. 394-395.

⁷ A.g.e. s.379.

Oysa Maliye Bakanlığı'ndan ayrı düşünenler de vardır. Mesela, aşarı arazi vergisi şeklinde tahsil etmek gibi. Tabii, bütün bu görüş farklılıklarının yanı sıra, aşarı kaldırma teşebbüsleri için de, başlangıç olurdu. Aşarın kaldırılması ile yerine ikame edilecek vergi tartışma konusu oluyordu. Daha çok aşarın yerine nasıl bir vergi sistemi getirilecekti? Gündemde artık bu konu vardı. Tüccar ve sanayici gurubunun aşarın yerine geçecek vergi türü kendilerine zarar vermeyecek bir şekilde ayarlanması görüşündedirler. Yani aşarın ilgasından sonra, tüm vatandaşı kapsayacak bir vergi çıkması onların işlerine gelmemekteydi. Onlar daha çok aşarın islahı taraftarıydılar.

Bu durum karşısında, meseleyi şöyle değerlendirebiliriz: Köylüler aşarın ne şekilde olursa olsun kaldırılmasını istemekteydiler. Diğer kesim ise aşar kalkarsa yerine gelecek vergi biçiminde kendileri için menfi olacağı görüşündedirler. İşte burada itidal sahibi kişiler kendi görüşlerini ortaya attıklarında gerçeği görmek daha da kolaylaşıyordu. Mesela, 5 Mart 1339 senesinde H.T. imzalı Tanin gazetesinde şöyle deniliyordu: "...Ancak, gönül isterdi ki, aşarın mazaratından bahisle, bunun ilgası temmeniyatını izhar eden gurup, bunun yerine kaim olacak usulü de, trae etsin. Araziden vergi almanın eşkal-i muhtelifesi olduğu malumdur. Bazı memleketlerde vusat-ı arazi nazar-ı dikkate alınarak vergi tahakkuk olunur. Bu usulde, münbit topraklardan aynı vergi istemek suretiyle bir haksızlık vardır. Bazen istimal olunan hayvanatın, alet ve edevatın sabanların adedini escar-ı müsmirenin miktarını vesair gibi hususatı nazarı dikkate alarak vergi isterler. Bunda adaletsizlik birinci usulden daha azdır. Fakat bu da mütekamil bir usul değildir. Asıl şekli mütekamil varıdat-ı safiye-i arzdan vergi almaktan ibarettir"⁸.

Öyle anlaşılıyor ki, konunun iki başlı olması dolayısıyla, devamlı iki farklı görüş karşı karşıya gelmektedir. Köylüler bu vergiye hem esastan karşıdırlar, hem de tahsil edilme şekline karşıdırlar. Onlara göre ya da onların görüşünü destekleyenlere göre, çiftçilerin toprağın terak-kisine mani olan köylüye, dosta düşmana el açtıran bu ağır vergidir⁹.

⁸ A.g.e. ss.355-356.

⁹ Türk Sesi, 4 Temmuz 1339 (1923), sayı:35.

Göründüğü gibi, aşar konusunda, hem devleti, hem de milleti koruyan kişiler, meseleye hal çaresi ararlarken, ölçüleri farklı oluyor. Tabii, ideal vergilendirmeyi yapmak veya uygulamak da çok zor olmaktadır. Sebebi sosyal ve ekonomik görüşlerin yanı sıra, en önemli sayılacak konu, teknik imkansızlıktır. Aşar konusunda da en önemli eksiklik, teknik açıdan olmuştur. Şöyle ki: Memleket tam bir kadastrodan geçmemiştir. Türkiye'nin 20.Yüzyıl başlarında topraklarının kadastro işlemlerini yürütecek ne imkanı, ne de zamanı vardı. Savaşlardan gözünü açamayan bir devlet, ileri memleketlerin dahi zorlandığı bir meselede işin üstesinden gelmesi elbet de kolay olmayacaktı. Hatta şunu da samimiyetle ifade etmek gerekirse, günümüz Türkiye'sinde dahi, kadastrolaşma meselesi tamamiyle halledilmiş değildir.

Bu konuda devlet ve idareler ne düşünmektedirler? Bütçenin yaklaşık 1/4'ünü oluşturan bir gelir kaynağını ortadan kaldırmak gerçekleştirmeyi bırakıp, düşünülmesi dahi korkunçtur. Fakat, 1923 yılına geldiğimizde, devleti idare edenlerde, aşar konusunda düşünce değişikliği olmuştur. İzmir İktisat Kongresi'nde gözlenen şu olmuştur: taraflarda konuyla ilgili bir yumuşama vardır. O dönemin yayın organlarına baktığımızda da, bunu görmek mümkündür. *Türk Sesi* gazetesinde, çiftçi Necati imzasıyla şöyle denmektedir: "*Bunun birden bire tebdili hükümete pek güç gelecek. Hem de bütçe muavenetini bozacaktır. Lakin olduğu gibi bırakmak da doğru bir şey değildir. Nedret, nüfus, alat pahalılığı, hayvan darlığı ile aşar vergisi köy ve köylünün terk-i meslek edecek derecelere vardıracağı bedihidir. Binaenaleyh, birçok mahsüllerini mümkün mertebe kaldırmak tedvicen tebdil ve tahvil hiç olmazsa tahfif çarelerine de tevessül eylemek ağır ve şerefli idare yekünü üzerlerine alanların vazifesidir*"¹⁰. Zamanın en ateşli rençber savunucusu durumunda görünen bu kişi bile, aşarın tedricen iyileştirilmesinden başka bir çözüm yolu getirememektedir. Ancak, aşarla genel fenalıkları saymaktan da duramaz. "*Memleketin ahlak, seciye, idare ve hatta idare-im mülkiyesine hak ve mülkiyetine de zarar veriyor, diyerek şöyle devam eder: Filhakika, şekli zahirine bakarak*

¹⁰ A.g.gazete, aynı sayı.

bazı kimseler aşar irad vergisidir, işleyen, çalışan kısımdan alınır diye müdafaa ederler. Halbuki irad vergisi değildir. Biraz dikkatli incele-nirse, rençber için ağır bir felaket olduğu görülür. Dün hakimiyetimiz altında yaşayan komşularımızda, aşar vergisi tebdil edilir edilmez, bir iki sene bütçelerinde büyük farklar görülmemiş ise de, yavaş yavaş çiftçi üzerinde derin inkilâplar vücuda getirdiği şurut-u ziraiyenin büyük yekünlerle kabardığı görülmüştür. Bizde ise aşar devam ettikçe, köylünün yüzü hiçbir zaman gülmeyecek, şurut-u ziraiye artmaya-caktır"¹¹. Bu açıklamalara bakıp, değerlendirme yaptığımızda, aşarın devlete getirdiğinden çok götürdüğü söz konusudur. Verilen örneğe bakarsak, "Süzer bir toprakta akan çayın mahalline gidesiye kadar, birçok kısmını gaip ettiği gibi, öşür de zan ve tahmin olunduğu gibi, milli hazinemizi yücelendirecek bir varidat değildir"¹².

Öte yandan, Osmanlı Devleti'nin çökmesinin iç sebeplerinden biri olarak bildiğimiz yolsuzluk, rüşvet ve iltimas gibi haksızlıkların devam ettiğini söylerken, "Anadolu'da aşarı hükümetin iltizam ettiği yerlerde olan bazı idaresizlikler, devletin kaynaklarının kurummasına, halkın hükümetten memnunsuzluğuna en büyük sebeptir. Çünkü meclis-i idare kendilerinden, belediye kendilerinden, ziraat odası kendilerinden... her kazanın birer öşr-ü mübaşeresi vardır. Her memur bundan az çok sebeplenir"¹³.

Bütün bunlardan çok daha kötüsünü dile getiren Çiftçi Necati, hem devleti, hem köylüyü mağdur eden açığöz ve hilekar mültezimler hakkında aynen şunları yazmaktadır:

"Bazı liva ve kazalarda artık falan tüccarın aşarı filana, filan tüccarın aşarı filana... diye asılı müzayede kaimeleri münazalar yapılır. Eşhasın nüfus ve kuvvetine ve servetine göre taksime edilir, böylece bu varidat devlete, köylüye değil, iki derebeyine hizmet eder. Bu melus menbaa bir zavallı mal müdürü, kaymakam, mutasarrıf, jandarma itiraz ettimi, protestolar, fırkalar, cemiyetler faaliyete geçip o memuru işinden atıncaya kadar çalışırlar. Memurun harcırahları da devlete ayrıca bir yara açar. Memurun en çok korktuğu bu aşar-ı

¹¹ A.g. gazete, aynı sayı.

¹² A.g. gazete, aynı sayı.

¹³ A.g. gazete, aynı sayı.

mültezim meselesidir. Böyle işlerde pek çok dolap, hile, plan döner. Birçok köy zenginleri arazilerini imardan, iktisadi, içtimai teşebbüsattan fazla, bu işi kârlı bulur... Mültezimlerin müzayedede karşılığı olarak koyacakları emlak veya çiftliklerdir. Burada ağır dala veralar döner. Aşar iltizam edecek zat, çiftçiliğin veya emlakinin kıymetini meclis-i idareye arttırır. Alacağı aşar ile muvazeneleştirir. Mahsul iyi olur, cibayet muntazam ve muvafık oluyorsa, âlâ; aksi sur-ette çiftlik muzayedeye çıkar, müzayedede hadd-ı layıkının nıfsını bile tutmaz, alt eden paracık da borç da hükümete kalır"¹⁴.

Mültezimin her halükarda kârlı çıktığı bu işten, şüphe yok ki devlet ve millet zararlı çıkıyordu. Aşarın Osmanlı'nın klasik çağında ideal bir vergi olduğunu söyleyebiliriz. Fakat, çağ değişip, teknoloji ilerledikçe, toplumların yapıları değiştikçe, görüşler ve fikirler de değişiyor. Bunun en bilirgin örneğini biz "aşar angaryadır. Köylü mahalline göre mahsulünü bilmem kaç saatlik yoldaki ambara götürmek mecburiyetindedir. Köylü kendi mahsulünü kendi vesaitinakiyesiyle neden götürsün. Halihazırda vesaiti nakliyedeki müşkülâtı herkes bilir. Bunun astarı yüzünden pahalıya mal olur. Yolda çalınan dökülenden köylü sorumludur. Bu sefer de ambar fazlası diye ambardan yenen, çalınan köylüden çıkar. Bu noktadan da tadil ve tashihi gerekmektedir. Köylü aşardan fazla bu eziyetlerden müştekidir"¹⁵. diyen yazılar da görmekteyiz.

Günümüze kadar gelen bir söz vardır: "Kendi malının hırsızı olmak". Bu söz, devlete karşı kişilerin söylediği sözdür. Şöyle ki; devlet alacağını tahsil etmek için memurunu gönderir, köylü vergi vermekten öteden beri kaçınmaktadır, bu se-bepile tahsile gelen memurları atlatarak, malını hileli bir yolla saklar. İşte buna Anadolu'da kendi malının hırsızı derler. Bunun, 1920'li yıllardaki bir örneğini Çiftçi Necati imzasıyla yayınlanan yukarıda alıntısını yaptığımız makalede görmekteyiz: "... Köylünün ahlakının bozulmasının en büyük sebeplerinden biri de aşardır. Zavallı köylü hiç olmazsa aldığı istifadedir, diye hesap yapar. Bazen bunlar, seciyesizliğe kadar varır. Bu yüzden köylerde bir çok nizalar görülür"¹⁶. Hatta, samanından ayrılmış

¹⁴ A.g. gazete, aynı sayı.

¹⁵ A.g. gazete, aynı sayı.

¹⁶ A.g. gazete, aynı sayı.

buğdayı tekrar samanla karıştırarak buğdayı az gösterme yolunu bile göstermişlerdir. Bir başka saklama yolu da, harman yerini kazarak buğdayı çukura doldurmaktır. Bu yöntem en çok yapılandır. Çünkü buğday olduğu yerde durduğu için, suç unsuru pek bulunmuyordu. Taşır gelip görünürdeki buğdayın öşrünü aldığı anda, çukurda kalan buğdayın tamamı köylüye kalıyordu. Diğer bir yöntem ise açıkça hırsızlıktı. Şöyle ki, geceleyin gelip, sayımı yapılmayan mahsulün bir kısmını başka bir yere taşımak şeklinde oluyordu.

Aşar gelirinin maliyeye olan büyük katkısı nedeniyle, Osmanlı'nın ondan vazgeçemediği anlaşılmaktadır. Aşar gelirini idare-i hususiler "Özel İdare" vasıtasıyla yol yapımı ve eğitime ayrıldığını bilmekteyiz. Tabii burada da yapılan işlerin istenilen ölçüde olmadığını biliyoruz. Onun için şikayetler bu konuda da basına intikal etmiştir. 26 Kasım 1339 (1923) tarihli *Türk Sesi* gazetesinde Aşar-Yol-Maarif başlığı altında şöyle denilmektedir: "*Yollarımız yapılacak, aşara zam, köylüye tahmül, maarif terakki edecek, aşara ilave. Hülasa aşar köylüye yedi başlı heyyüla, bir cerime halini almıştır. Vaatlerden birisi olsun tecelli etmemiştir. Aşara zam oldukça, ziraat küçülmüş, aşara ilave edildikçe rençberin beli bükülmüş, velhasıl zavallı çiftçilik bugün astartı yüzünden pahalıya mesarifi varidatından artık olmaya başlamıştır. Bu zamların faidesini köylü görmemiştir.*"

Aşara zam edilen köy hakkında, yoldan faydalanılmamış, aşara tahmül edilen maarif parasından köylü mektep görmemiştir. Yapılmış ise, aşar ile alakası olmayan şehirlilere hizmet etmiştir. Çiftçilik hükümetin mühim varidatıdır. Ne kadar iyi bakar ve gözetir ise, o kadar fazla mebzul mahsul alacağımız şüphesizdir. Gözetilmediği takdirde, tedricen mahsul azalır, ziraat de böyle olmuştur¹⁷.

Yazar, devletin tarım politikasını eleştirirken, sadece vergi almanın hem de vergiye devamlı zam yapmanın çözüm olamayacağını bildirerek, çiftçiyi koruma ve kollama olmadığı müddetçe, devletin hem geliri azalacak, hem de yiyecek hususunda başka devletlere muhtaç duruma düşeceğimizi yazmaktadır. Bizi diğer komşularımızla karşılaştırmaya çalıştığında, "*çiftçilik bizde inkiraza doğru gidiyor, çünkü aç Rusya bize zahire yolluyor, çünkü fakir Bulgaristan bugün İstanbul'un piyasasına hakim, Romanya'nın çiftçileri, hayvanları,*

¹⁷ A.g. gazete, aynı sayı.

Yugoslavya'nın et mütahitlerinin ajanları, Anadolu'ya mütahtlik teklif ediyor, o Anadolu ki; coğrafya, ticari, zirai tarikalarına çiftçi memleketi görülmekte. Bugün ise mefluç ve her gün mahsulünden bir kısmını daha ağıyara vermekle meşguldür. Bu dünkü memleketlerin mahsullerinin kendilerine yettikten sonra civar memleketlere ihraç kabiliyetini nasıl kazandıklarını maraz-ı içtimaiyesinden çiftçilere düşen kısmını bilmemiz gerekmektedir. Bilmem nerenin zirai usulünü, idaresini, mütehassıslarını, alimlerini, makinalarını getirmekle bu iş olmaz. Hastalık teşhis edilip hemen tedavi olmalıdır. Yoksa hızla üretim miktarı artan düşman memleketlerinin rakipsiz surette bizi ezeceklerini göreceğiz. Ziraatin adem-i tekamül ve tenkisi ve mahsulat-ı ziraiyemizin artmamasının üç sebepte toplandığını görürüz"¹⁸. Yazarın başlık olarak üç maddede topladığı bu durumu aşar gelirini köylünün yararına kullanılmadığı görüşü ile ifade etmektedir.

Eğitim, yol ve vergi bir devletin aynası durumundadır. Eğitim seviyesinin yüksek olması, her yerleşim birimine düzenli yolun gitmesi ve üretici kesim üzerindeki verginin adaletli olması, o ülkenin iktisadi durumunu belirlemede ölçek olarak kullanılabilir. Ziraatin artmamasının sebepleri olarak saydığı bu maddeleri, o günün anlayışına ışık tutacak düşüncesiyle, aynen vermek gerekirse: "Köy maarifi, şehirde bir köylü çocuğu okutulsa, aldığı şehir terbiyesi lane-i pederi hor görerek, yurduna dönmeyi kabul etmiyor, istese de az zamanda şehir hayatını hususat-ı nefsanîyesine karşı koyarak terk-i diyar ediyor. Bu sebep, adaptasyon olarak kabul ettiğimiz garp mekteplerinin memleketimizde acı tecellisi Tanzimat Devri'nin fena yadigarlarından birisidir. Bulgar, Romanya, Sırbistan, Mısır Hükûmeleri gibi köy mekteplerine göre kitaplar, köy ziraati, köy muhabbeti verecek bir nesil ile, köy mekteplerini yüksek terbiye ile tenvir edecek olursak, köy muhabbeti ve onun neticesi çiftçi harsı terakki eder. Merkez idare dar'ül muallimin ve dar'ül muallimatlarından çıkan hemşirelerden ve biraderlerden bugün bile köylerde çalışacak gençleri az görüyorum.

Yol, asri, tarihi birkaç bozuk harap yollardan başka yollarımız yoktur. Bulgaristan'ın, Sırbistan'ın, Romanya'nın hatta Yunanistan'ın inkişafı iktisadiyesinin en büyük amili, rehber-i yollarıdır. Yolları muntazam olan devletlerin bütçeleri çok, hem çok yüksektir. Yol medeniyetin terakkisinin rehberidir. Bu delil memleketimizde yoktur.

¹⁸ A.g.gazete, Teşrinî sani, 1339 (1923)

Aşar, Türkiye'de iktisadi ziraiyemizde faiz vasatı iki buçuk-üçtür. Öyle az bir randıman verecek bir işe iktisat asrında hiç bir sermayedar tasavvur edilemez ki, para tahsis etsin. Hatta misal olarak bir çok çiftlik sahiplerinin araziye malik zevatın terk-i idare ederek, şehirlerde tüccarlık, esnaflık, sarraflık ettiğini gösterir ve paralarını başka işlere tahsis ve çiftlik arazilerinin icarla olmayacak derecede zayıf usullerle bağlamaktadırlar. Bu üç mesele Türkiye'de esaslı hatlarda tetkik edilerek, seri usullerle halle doğru yüründüğü gün, müstahlik vaziyetten, müstahsil vaziyetine geçeceğimiz tabiidir. İktisat Kongresi'nde çiftçilere verdiği mevki-i taktirata layık, angarya ve cerimeye layık bir uşak değil, mahalli olan bir kuvvet olduğumuzu göstermiş, ve efendi olduğumuzu resmi ağızlarıyla söylemiştir.

Bunu sade sözle değil, akılla da görmeyi istemek vazifedir. İstanbul, İzmir gazetelerinde ve bilhassa Ankara'nın nim resmi gazetelerinde aşar müjdesi vardır. Muhterem Diyarbakır Mebusu Zülfi Bey-efendi'nin bir çiftçilere büyük beşaret lütfü gösteren takriri halk fırkasınca memnuniyetle karşılanmıştır. Anadolu mebuslarından doğan sevgili fikirler, hem lehimizedir. Mesela aşarın ıfzı veya bir kısmı köy mekteplerine, köy yollarına sarfı, bu noktaların serien tetkiki kaziyeleridir. Çiftçiyi, rençberi düşünen hükümet, çiftçinin baş tacıdır"¹⁹ diyerek noktalanın bu yazı, köylünün isteklerini bildiği gibi, memleketin genel durumu hakkında da bizi bir fikir sahibi yapmaktadır. Komşu devletlerle karşılaştırıldığında, onlardan tarımda geri kalmanın türlü sebepleri vardır. Geri kalmışlık, yalnızca aşarın iyileştirilmesi ya da tamamen ortadan kaldırılması ile ilgili olmadığını bilmemiz gerekir. "... Biliyorsunuz, 1800'den 1919'a kadar Osmanlı İmparatorluğu 57 yılını savaşta geçirmiştir. Oysa diğer devletlerin ortalamasına baktığımız zaman, bu 12-13 civarındadır. Şöyle bir hesap yapıyoruz. 57'den 13'ü çıkardığımız zaman, geriye kalıyor 44. 44 senelik bir dezavantajı var Osmanlı İmparatorluğu'nun. Eğer siz bir milyon kişiyi askerde tutma yerine, tarımda en ilkel şartlarda çalıştırsaydınız, Osmanlı İmparatorluğu bunun getireceği ürünle 1914'teki duyun-u umumiye borçlarının beş katında bir değer yaratmış olacaktı. Savaşların Osmanlı İmparatorluğu'na neye mal olduğunu göstermesi

¹⁹ A.g. gazete, aynı sayı.

bakımından, bu örnek çok ilginçtir ve cumhuriyet devrinde tarım alanında gelişmeyi vurgulamak için de barış devrini dile getirmek lazımdır"²⁰. Buradan şunu söylemek gerekir: Çiftçi Necati yazdıklarında elbette haklıdır. Ama şartları bir bütün olarak değerlendirdiğimizde, insaf sınırları içinde değerlendirme yapanlara da, hak vermemek elde değildir.

Bizim araştırmamızın maksadı, kimin haklı, kimin haksız olduğunu belirtmek olmadığı için 'devletin yapmadıkları ile yapmadıklarını tesbit etmek olacaktır. Onun için 19.Yüzyılda başlayan aşarı ıslah çalışmaları devletin yıkılışına kadar devam etmiştir. "Cumhuriyet yönetimi, Osmanlı döneminde büyük sorunlarla yüklü bir köy ve tarım düzeni devraldığı halde, yaklaşımını devralmadı. Çağdaş bir bakış açısıyla, köye ve tarıma eğildi"²¹. Oysa, Osmanlı devrinde iş başına gelen hükümetlerin hepsi, kendilerince reform olarak görülen gayretler sarfetmişler, kanunnameler, talimatnameler, nizamnameler çıkarmışlar, fakat meseleye tam bir çözüm getirememişlerdir. Çünkü, araştırmanın başından beri söylediğimiz gibi, aşar devlet gelirinin can damarı niteliğindedir. Yeni kurulan cumhuriyet idaresi ile, bu konuda ağır yükümlülükler devralmasına rağmen, Osmanlı Devleti'nden daha avantajlı idi. Milli Mücadele'den zaferle çıkmış bir millet olarak yüksek morale sahip bir kitle meydana gelmiş, Türkiye'de Mustafa Kemal'in önderliğinde başlayan Türk inkılabının verdiği şevkle, çalışma, üretme, kendini kabul ettirme çabaları ön plana çıkmıştı.

Toprak reformunu 1924 anayasasına koymak da, bu azim ve inancın eseridir. Gerçi gerçekleşmemiştir ama, anayasasına dünyada ilk defa toprak reformunu yazdıran bir devlet elbette ki köklü değişiklikler yapacaktı. Tarım alanında inkılâp diyebileceğimiz yenilik ise aşarın kaldırılması olacaktır.

²⁰ Atatürk Döneminde Türkiye Ekonomisi Semineri, Yapı ve Kredi Bankası Atatürk Yılı Armağanı, İstanbul, 1981, s.133.

²¹ A.g.e., s.133.

II. CUMHURİYET DÖNEMİNDE AŞAR VE AŞARIN KALDIRILIŞI

Cumhuriyet, 29 Ekim 1923'te, TBMM'nde alkışlarla kabul edildi. Yeni idare şeklinin yaratıcısı olan Mustafa Kemal, daha cumhuriyet ilan edilmeden önceleri beri, yeni idare biçiminin halka dayanan bir idare biçimi olacağını çeşitli defalar yaptığı konuşmalarda belirtmiş, yeni Türkiye'nin cihangir bir devlet olmayacağını, aksine iktisaden kalkınmak için azami gayret sarfedeceğini bilhassa vurgulamıştı. Türk inkılâbına verdiği değeri belirtmek için, toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan köylüye, yüzyılların moral bozucu ezikliğini unutturmak ve onlara yeni bir heyecan vermek için, "Köylü Milletın Efendisidir" deyişini kullanmıştı.

Ne var ki, yüzyılların uzun süren savaşları esnasında köylünün belini kıran aşar vergisinin artık yeni bir ehemmiyet verilen köylü için kaldırılması adeta şart olmuştu.

A. Aşarın Yerine İkame Eden Kanun

TBMM'nde, 17 Şubat 1341 (1925) salı günü, meclisin 58.ıçti-masında aşarın kaldırılmasına oy birliği ile karar verilmiştir. Bu kanunun kabul edilışinin, Türk İnkılâbının değeri için ayrı bir önemi olduğu şüphesizdir. İnkılâp içinde köylünün de tarımın da önemli bir yeri olduğunu da belirten kanun şu maddelerden oluşuyordu²²:

Madde 1- Aşar usulü mülğadır. 1341 sene-i maliyesinden itibaren arazi ve mahsulat-ı arziyeden işbu kanuna tevfikân vergi alınır.

Madde 2- İskele ve istasyonlara 60 kilometreye kadar mesafeden getirilip imrar edilecek olan ve şimdiye kadar öşüre tabi bulunan mahsulat-ı arziyeden sevk edildiği iskele ve istasyon rayıcı ve daha uzak mesafelerden getirilerek iskele ve istasyon veya gümrüklerden imrar edilecek mahsulat-ı arziye ile un, kırma ve bulgurdan mahalleri rayıcı üzerinden mahallindeki fiatların yüzde onu nisbetinde vergi alınır. Ancak imrar edilecek yaş meyve ve yaş sebze herhangi mesafeden gelirse gelsin, istihsal olunduğu mahal rayicine göre vergiye tabidir. İstanbul Beyoğlu, Üsküdar vilayetlerine mülhak kaza, nahiye ve kurradan mezkur vilayetlere herhangi vasita ile nakledilecek yaş sebze ve meyveden vergi alınmaz.

²² *Düştur*, 3.tertip, c.VI, (Teşrini sani 1340-Teşrini evvel 1341), Ankara, 1953, ss.57-59.

II. CUMHURİYET DÖNEMİNDE AŞAR VE AŞARIN KALDIRILIŞI

Cumhuriyet, 29 Ekim 1923'te, TBMM'nde alkışlarla kabul edildi. Yeni idare şeklinin yaratıcısı olan Mustafa Kemal, daha cumhuriyet ilan edilmeden önceleri beri, yeni idare biçiminin halka dayanan bir idare biçimi olacağını çeşitli defalar yaptığı konuşmalarda belirtmiş, yeni Türkiye'nin cihangir bir devlet olmayacağını, aksine iktisaden kalkınmak için azami gayret sarfedeceğini bilhassa vurgulamıştı. Türk inkılâbına verdiği değeri belirtmek için, toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan köylüye, yüzyılların moral bozucu ezikliğini unutturmak ve onlara yeni bir heyecan vermek için, "Köylü Milletin Efendisidir" deyişini kullanmıştı.

Ne var ki, yüzyılların uzun süren savaşları esnasında köylünün belini kıran aşar vergisinin artık yeni bir ehemmiyet verilen köylü için kaldırılması adeta şart olmuştu.

A. Aşarın Yerine İkame Eden Kanun

TBMM'nde, 17 Şubat 1341 (1925) salı günü, meclisin 58.İçti-masında aşarın kaldırılmasına oy birliği ile karar verilmiştir. Bu kanu-nun kabul edilmesinin, Türk İnkılâbının değeri için ayrı bir önemi olduğu şüphesizdir. İnkılâp içinde köylünün de tarımın da önemli bir yeri olduğunu da belirten kanun şu maddelerden oluşuyordu²²:

Madde 1- Aşar usulü mülğadır. 1341 sene-i maliyesinden itibaren arazi ve mahsulat-ı arziyeden işbu kanuna tevfikan vergi alınır.

Madde 2- İskele ve istasyonlara 60 kilometreye kadar mesafeden getirilip imrar edilecek olan ve şimdiye kadar öşüre tabi bulunan mahsulat-ı arziyeden sevk edildiği iskele ve istasyon rayıcı ve daha uzak mesafelerden getirilerek iskele ve istasyon veya gümrüklerden imrar edilecek mahsulat-ı arziye ile un, kırma ve bulgurdan mahalleri rayıcı üzerinden mahallindeki fiatların yüzde onu nisbetinde vergi alınır. Ancak imrar edilecek yaş meyve ve yaş sebze herhangi mesafeden gelirse gelsin, istihsal olunduğu mahal rayıcine göre vergiye tabidir. İstanbul Beyoğlu, Üsküdar vilayetlerine mülhak kaza, nahiye ve kur-radan mezkur vilayetlere herhangi vasıta ile nakledilecek yaş sebze ve meyveden vergi alınmaz.

²² *Düstur*, 3.tertip, c.VI, (Teşrini sani 1340-Teşrini evvel 1341), Ankara, 1953, ss.57-59.

B. Kıymet-i mukayyede-i sabıkası bulunmayan arazinin vergisi kezalik kıymet-i hazırta üzerinden binde altı olarak istifa edilir.

Bu iki halde de alınacak verginin sekizde üçü menafii ve inaye hisselerine ait olup, beşinci madde mucibince tevzi olunur.

C. Mektum arazinin sinini sabıka vergisi alt olduğu senelerdeki ahkama tabidir.

D. 1331 senesindeki arazi vergisinin sekiz mili halihazır kıymetinin binde altısından fazla ise, fazlası tenzil edilir.

Madde 7- Esasen tapuda arazi olarak mukayyet iken elyevm çalılık veya su altında kalmak suretiyle batıklık halini almış olan arazi vergisi tezyit edilmez ve bedeli öşür olarak evvelce bir takdir alınmakta olan vergiler badema alınmaz.

Madde 8- Musafakat kanununun üçüncü maddesinde zikrolunan avlu ve bahçe fazlaları vergisi zamma tabi olmayıp, tahakkuku asilleri üzerinden istifa olunur.

Madde 9- İşbu kanun ahkamina tevfik-i muamele edilmeyen ahvalde, istifası lazım gelen vergi cezaen üç kat olarak tahsil-i emval kanununa tevfikana tahsil olunur.

Madde 10- Aşar nizamnamesiyle işbu kanuna mugayir bilcümle ahkam mülgadır.

Madde 11- İşbu kanunun Mart 1341 (1925) tarihinden itibaren meriyyül icradır.

Madde 12- İşbu kanunun icrayı ahkamina maliye vekili memurdur.

Madde -i muvakkate- İşbu kanunun mevki-i meriyyete vazı esasında öşrü verilmiş olarak mevcut mahsulat-ı arziyeden tekrar vergi alınmaz.

Yukarıdaki maddelerin kabulü anındaki müzakerelere baktığımızda, meclisin bu konudaki tutumuna ittifak halindedir diyebiliriz.

B. Meclis Görüşmelerinde Aşar

Fakat yine de aşarın kaldırılması çeşitli tartışmalara sebep olmuştur. Vehbi Bey'in (Karesi) ısrarlı tutumu ile ruznamenin 8.maddesinde tercihen meclisteki oylama ile aşar müzakeresine başlanılmıştır.

Kanunun maddeleri tartışılırken her milletvekili kendi bölgesinin mahsulüyle ilgili verginin tenzilini istemektedir. Mesela Karesi Mebusu Ali Şaveri Bey, zeytinyağından vergi alınması haksızlıktır demektedir. Öte yandan Trabzon Milletvekili Muhtar Bey, Karadeniz Bölgesi baş ürünlerinden olan fındık ve tütün için, vergi oranında azalma olması gerektiğini söylemektedir (%5 olmasını ister)²³.

1925 yılında, bölgeler arasında eşitsizlik devleti vergi konusunda tedbir almaya zorlamıştır. Şöyle ki: Medeniyetin ve ilerlemenin işaretlerinden biri olan demiryolları ölçü olarak kullanılmıştır. Şükrü Bey'e (Biga) cevabında Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik Bey diyor ki: *"Efendim, Şükrü Bey ayrı bir meseleye temas etti. Sivas'taki hububatın almıyorsunuz, sahil veya şimendifer kenarında bulunan mahsulattan şimendiferlere tahmil ederken alıyorsunuz buyurdular. Rica ederim Şükrü Bey, Sivas'ta bulunan bir köylü ile, İzmir'de, Ödemiş'te bulunan bir köylü bir midir? Orada karyolada yatan bir köylü vardır. Ödemiş'te bir köye gittiğiniz zaman karyolada yatarsınız ve orada köylü karyolada yatar. Beride de, köylünün daha altına serecek hasrı bile yoktur (bravo sesleri). Biz burada her yerden tamamen bir alacağız demedik. Demin de arzettiğim böyle bir iddiada dermeyan etmedik. Nisbet gözettik. Fakat hiç olmazsa, şimendiferi olmayan ve sahilde bulunmayan köylülerle, şimendifer kenarında bulunan ve sahillerde bulunan ahali arasındaki farkı nazarı itibara almak lazımdır"*²⁴.

Görülüyor ki, cumhuriyet hükümeti Tanzimatçıların hatasına düşmemiştir. Bilindiği gibi aşarı ıslah çalışmaları içerisinde vergi oranını her yerde aynı tutmak gibi bir hataya düşen tanzimatçılar, yaptıklarının yanlışlığını kısa bir süre sonra farkettiler. Oysa Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, bölgeler arası gelişmişliği dahi gözönüne alarak, vergilendirme yolunu tercih etmiştir.

²³ A.g.e. Ayrıca bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, c.XIV, 58.İçtima.

²⁴ TBMM... Aynı bölüm.

Mecliste ciddi görüş farklılıklarından biri de, buğday ve arpanın diğer mahsullerle aynı tutulması idi. Bu konuda en büyük muhalefet Emin Bey (Eskişehir)'den gelmiştir. *Aşarın kaldırılmasını samimiyetle destekleyen Emin Bey, cumhuriyet hükümeti şimdiye kadar hiç bir hükümetin ağızına alamadığı ve ismini söyleyemediği reji ve aşar gibi gerçekten bu ülkenin mali gelişmesine engel olan iki mühim düşmanı yok ederek, çiftçi için büyük bir atılım yolu açmıştır derken, yukarıda belirttiğimiz itirazını da mecliste hararetle savunuyordu. Bu konudaki müzakereyi gayri kağı addediyorum. Esbabı ise, hükümet bunca fedakarlık etmesine rağmen, bu kanun bendenizi tatmin edememiştir (gürültüler). Öyle mühim bir kanun yapıyoruz ki, devletin hayatı ile alakadardır. İstirham ederim, mer-hamet buyurun..... Devlet varyatının üçte birini teşkil eden aşarın ilgası hakkındaki kanun, böyle asabiyetle dinlenmeksizin çıkarılmaz. Gelecek sene geri gelirse, yüzde oniki buçuk ile değil, yüzde otuzikiyle gelir. Bendeniz şahsen üçbin liradan daha ziyade faide görüyorum. Böyle olduğu halde, her nokta-i nazardan beni tatmin etmemiştir.... Fakat, ne olmuş, yine geri dönmüş, istihsalattan vergi alınmaya gidilmiştir. ...²⁵. Buna rağmen buğday ve arpa konusundaki müzakere çoğunluğun istediği şekilde kanunlaşmıştır.*

Ayrıca altıncı madde üzerinde, müzakere esnasında uzun tartışmalar çıkmıştır. Bu maddenin "D" fırcası yapılan teklifle sonradan eklenmiştir. Sonuçta, aşarın kaldırılması ile ilgili kanun kabul edilmiştir.

Mecliste oy kullananların sayısı 153'tür. Kanunu kabul edenler 151, red eden ise sadece bir kişidir. Bu kişi (Biga Mebusu) Şükrü Bey'dir. Kanun kabulü sırasında uzun süre alkışlanmıştır.

C. Aşarla İlgili Talimatname

Kanunun yurt çapında tesirine geçmeden önce, ilgili talimatname ili biraz daha açıklamada bulunmak faydalı olacaktır. Aşarla ilgili talimatname 10 Mart 1341 yılında yayınlanmıştır. Söz konusu talimatna-

²⁵ A.g.e., Aynı bölüm.

menin giriş kısmına baktığımızda, "Mahsulat-ı Arziye Vergisi: Öşür yerine ikzine olunan vergi iki nevidir. Biri kanunun üçüncü maddesinde taadad olunanlardan gayrı olup, şimdiye kadar öşüre tabi tutulmuş olan taze ve kuru her nevi mahsulat-ı arziyeden alınacak yüzde on, diğeri de, madde-i mezkurede taadad olunan mahsulattan istifa edilecek yüzde sekizdir²⁶" denildiğini görmekteyiz.

Öyle anlaşılıyor ki, mahsulden alınan vergi, yüzde on ve yüzde sekiz olarak ikiye ayrılmıştır. Bu tür vergilerin tahsil işleri de farklı olmaktadır. Şöyle ki, birinci vergi iskele ve istasyonlara mahsul ulaştığı zaman alınacağından, bütün gümrük idareleriyle, her tren istasyonunda, bölgenin bağlı olduğu maliye idaresine ait bir vergi memuru bulundurma mecburiyeti getirilmiştir. Hatta bu memurun lüzum ettiği kadar yardımcı olma yetkisi de bulunmaktadır ve su memurlar kendi bölgelerinin sınırlarını altmış km.lik mesafe ile belirlemek durumundadırlar.

Vergi alımında yaş sebze ve meyvenin durumu gözönüne alınarak şöyle denilmiştir: "Madde 4- 17 Şubat tarihli kanun mucibince, mahsulat-ı arziyenin hin-i sevkinde tabi buldukları verginin istifasına esas olacak rayiçlerin her ay ibtidasında, ticaret odalarınca veya belediyelerce tayini talimatnamenin dördüncü maddesinde mukarrer ise de, salefeelziker rayiçlerin taze bakla, portakal, kuru ve yaş fındık gibi fiyatları aydan daha kısa müddetler zarfında temviç ve tahmili arzeden sebze ve meyvelere dahi teşmili muafık görülmediğinden, bu kısım mahsulat için talimatnamenin dördüncü maddesinde, zikredilen rayiçlerin haftalık olarak aynı suretle tayini ile badema işbu haftalık rayiçler üzerinden verginin istifası (Ceride-i Resmiye, no:107)²⁷".

Talimatnamenin ilk 17 maddesi, iskele ve istasyonlardaki görevlilerle mahsul sahiplerinin görevlerini ve yapacakları işleri kapsamaktadır. 18. Maddede, 88. Maddeye kadar olan kısım da, %8 vergiye tabi olan kuru üzüm, kuru incir, fındık, palamut, afyon, tütün, pamuk, ipek, zeytinyağı, pirinç, kuş yemi, susamla ilgilidir.

²⁶ Kanunlarımız, (E. Kemal), 1341, s.VI, ss.228-256, (Aşarla İlgili Talimatname).

²⁷ Aynı talimatname için bkz. a.g.c., ss.228-256.

Üzüm, incir ve palamut, çoğunlukla Ege Bölgesi mahsulleri olduğundan, İzmir merkez bölge olarak kabul edilmektedir. Madde 18- "Kurutularak, İzmir tarikiyle sevkolunacak üzümler, demiryolları mokofillerin getirildiği zaman, oradaki vergi memuru tarafından, üzümün miktarıyla envainı ve müressil aleyhine mübeyyen eshab-ı yedine demiryolları vezni üzerinden, birer nakliye tezkeresi verilerek, ve işbu tezkiyelerin birer nüshası dahi yevmibir jurnale rebten, doğruca İzmir'de üzün vergi memuruna gönderilecek, bu suretle hangi tüccara hangi mokofin ne cins ve miktar üzüm gönderildiği hakkında, malın İzmir'e vürudundan evvel, bir malumat-ı ibtidaiye ve kayıdiye istihsal olunacaktır²⁸".

İzmir'e gelen üzümler, yerli tüccar tarafından ihracat tüccarlarına satıldıkça, ilgili memura bilgi verilecektir. Vergi idaresi sabahleyin gün doğumundan, iki saat sonra gün batımına kadar tüccarın müracaatıyla ilgilenecektir. Madde 26- "Mahal husulünden, İzmir'den gayri mahalere gidecek üzüm ve incirlerden, hin-i naklinde İzmir piyasası mucibince, %8 resm alınır²⁹". Üzümi ve incirde olduğu gibi, palamut için de Ege Bölgesi ve bilhassa İzmir merkez birim olarak düşünülmüş ve ona göre düzenlenmiştir. Talimatnamenin 35, 36 ve 37. maddeleri bu durumu açıklar mahiyettedir. Daha evvel isimlerini saydığımız on iki temel maddenin üretildikleri bölgelere göre vergi tahsilinin düzenlendiğini görmekteyiz.

Toprak mahsullerinden alınan bu vergilerin tahsil işlemi genellikle üretici malı elinden çıkardığı zaman alınacaktı. Bunun da en kolay yolu gümrüklerde, istasyonlarda, iskelelerde kurulan maliye ağı ile mümkündü ve o şekilde planlanmıştı. Diğer taraftan aşarın yerine ikame edecek bir başka vergi daha vardı. Talimatnamenin 89. maddesi şöyle demektedir: "Kanun-u hazıranın beşinci ve onu takibeyleyen mevadı münderecatına nazaran, münhasıran öşre tabi arazi vergisi, sekiz misline iblağ edilmiş ve binaenaleyh, öteden beri öşre gayritabi bulunan araziden alınmakta olan binde on vergi de, bir güne tebeddül olmamıştır. Şu hale göre, öşre tabi olmayan ve vergisi binde on nisbetinde tahakkuk ettirilegelen arazinin işbu usulü mükellefiyeti aynen ibka olunacaktır³⁰". Arazi vergisinin yükseltilmesiyle, aşar vergi-

²⁸ A.g.e. Aynı sayfalar.

²⁹ A.g.e. Aynı sayfalar.

³⁰ A.g.e. Aynı sayfalar.

sinin geliri kısmen tahsil edilecektir. Yapılan düzenlemeye göre, 1331 senesi arazi durumları gözönüne alınarak vergilendirme yapılacaktır. 96. madde bu duruma bir açıklık getirmişti: "Buraya kadar zikrolunan tarifata nazaran 1341 senesi arazi vergisinin esnayı tahakkukundan arazinin mukayyed kıymetlerini kuyudat-ı asliyesinde berveç-i ati tedkik ve tasnife tutmak icabeder.

1- 1331 senesi maliyesinden sonra, tadil görmeyen arazi kıymetleri.

2- 1331 senesi maliyesinden sonra tadil gören arazi kıymetleri.

İşbu ikinci kısım arazi de tekrar ikiye ayrılarak:

a. Kıymet-i muaddeleyi hazırası kıymet-i sabıkasının (1331 senesi vergisini taahhukatına esas olan kıymet demektir). Sekiz mislinden fazla olan arazi.

b. Kıymet-i muaddeleyi hazırası kıymet-i sabıkasının (1331 senesi vergisinin taahhukatını esas alan kıymet demektir). Sekiz mislinden noksan olan arazi.

3. Kıymet-i sabıkası olmayan arazi kıymet-i mukayyideleri

4. Binde on vergiye tabi olan arazi kıymet-i mukayyideleri.

5. Çalılık ve bataklık arazi kıymet-i mukayyideleri³¹.

Değişikliklerden biri de 1341 senesinden itibaren bedel-i öşre mukabil alınan vergiler, kaldırıldığından, badema bedel-i öşr mukabil olan icra ve mukata-i zemin istifa olunmayacaktır (Madde 97) diyerek, devlet geçmişteki haklarından da feragat etmiştir.

89. maddeden, son madde olan 102. maddeye kadar, arazi vergisi konu edilmiştir. Biz burada 102 madde ve eklerden oluşan talimatnamenin tamamını anlatmak durumunda değiliz. Gerek teknik konuları branşımızın dışında olması ve gerekse her maddenin teker teker açıklamasını yapmak amacımızın dışındadır. Aşarın kaldırılması konusunda, memleketin her tarafından ses gelmiştir. Öncelikle köylünün bu durumdan sonsuz memnun olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, yurdun her tarafından gelen tebrik telgrafları da, kamuoyunun

³¹ A.g.c. Aynı Sayfalar.

yeni çıkan kanundan memnuniyetini göstermektedir. "Ve aşarın ilgası dolayısıyla, Kadınhanı, Arapkir, Sinop, Salihli, Devrekani belediye riyasetleriyle, Arapkir Türk Ocağı'ndan İzmir Ticaret Odası ve Kastamonu Çiftlikler Birliği Reisliklerinden gelen teşekkür telgrafları okunmuş, divan-ı riyasetçe münasip cevaplar yazılması tasvip edilmiştir³²".

Öyle anlaşılıyor ki, Türk İnkılabı'nın iktisat politikasındaki bu hamlesi milli bünyemize uymuş, ve desteklenerek kabul görmüştür.

Aşar kanununun kabulü, rençberler, tüccarlar, işçiler tarafından desteklendiği gibi, o günün basını olayın üzerinde durmuş, haftalarca yayın yapmıştır. Yurt çapındaki yankısı büyük olmuştur. Kaldırılmasıyla yeni bir tarım politikası uygulanmaya başlanmıştır. Toprakların geniş insan sayısının az olması dolayısıyla üretimdeki düşük miktarın artırılması çalışmaları başlamıştır.

Aşarın kaldırılması ile birlikte, tarımda yeni bir ekonomik modelin tercih edildiği ortaya çıkar. Ancak, burada yeni bir ekonomik modelden çok, yıllarca köylüyü perişan eden bir vergiyi kaldırma anlayışı daha ağır basmaktadır.

20.Yüzyılın başında, sanayisi yok denecek kadar az olan bir ülkede tercih edilecek bir-iki şıktan birisi de, tarım politikasına öncelik tanımaktır. Türkler, tüccar bir millet olmamışlardır. Ticaretle uğraşan Türkü o dönemde görebilmek, bir yabancı için hemen hemen mümkün değildi. Osmanlı döneminde olduğu gibi, gayrimüslim azınlıkların eline bırakmamakla birlikte, ticaret; yeni dönemde de "*milli tüccar*" kavramı tam olarak yerine getirilememiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temel ilkelerinden biri, milli olma vasfıdır. Bu sebeple, siyasette olduğu gibi, iktisatta da, "*milli iktisat*" dönemine girmek, mecburiyeti vardı. Türk köylüsünün "*milletin efendisi*" olduğunu söyleyen Türklerin ulu önderi, ve onun kadrosu, Türk İnkılabının iktisadi sahada da gerçekleşmesi için, tarım politikasını üretici lehine çevirmek ihtiyacını hissetmekte idi.

³² A.g.e. Aynı sayfalar.